

**ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΕΛΙΑΜΕΠ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

4.

**Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΠΟΛΟΝΙΑ ΚΑΙ Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΑΤΩΝ
ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ**

Αποστόλης Δημητρόπουλος

PhD, London School of Economics & Political Science

Επιστημονικός Συνεργάτης στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης
Πανεπιστήμιο Αθηνών

**ΑΘΗΝΑ
ΜΑΪΟΣ 2006**

Το κείμενο αυτό αποτέλεσε ανακοίνωση του συγγραφέα σε επιστημονικό συνέδριο της Νομικής Σχολής Αθηνών, το 2005, με θέμα τα πανεπιστήμια. Πρόκειται να δημοσιευθεί σε συλλογικό τόμο πρακτικών του συνεδρίου με επιμέλεια Γιώργου Δονάτου κ.ά. στις εκδόσεις Α. Σάκουλα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανώτατη εκπαίδευση στην Ευρώπη έχει τεθεί στο επίκεντρο των μεταρρυθμίσεων που προωθούνται και αποτελούν μέρος των εθνικών στρατηγικών προσαρμογής στο πλαίσιο της εντεινόμενης παγκόσμιας αλληλεξάρτησης και του διεθνούς ανταγωνισμού. Με τη διαδικασία της Μπολόνια, τα ευρωπαϊκά κράτη εγκαινίασαν μια νέα μορφή διακρατικής συνεργασίας στην ανάπτυξη των εκπαιδευτικών τους πολιτικών για την ανώτατη εκπαίδευση, με χρονικό ορίζοντα ολοκλήρωσης το 2010. Καθώς βρισκόμαστε στα μέσα της διαδικασίας, μπορούμε να συνοψίσουμε ορισμένες πτυχές της εμπειρίας των πρόσφατων μεταρρυθμίσεων της ανώτατης εκπαίδευσης που προωθούνται στην Ευρώπη στο πλαίσιο της διαδικασίας της Μπολόνια.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διαδικασία της Μπολόνια εγκαινίασε στην Ευρώπη μια νέα μορφή διακρατικής συνεργασίας στην ανάπτυξη των εθνικών εκπαιδευτικών πολιτικών για την ανώτατη

εκπαίδευση. Η μορφή αυτής της διακρατικής συνεργασίας αναπτύσσεται παράλληλα με άλλες υπερεθνικές πολιτικές πρωτοβουλίες στο εσωτερικό των ευρωπαϊκών θεσμών -και συγκεκριμένα της διαδικασίας της Λισσαβώνας- και

στοχεύουν στην οικοδόμηση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας. Οι εξελίξεις αυτές μπορούν να κατανοηθούν καλύτερα ως μέρος των προσπαθειών των ευρωπαϊκών κρατών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ανταποκριθούν στο νέο πλαίσιο παγκόσμιου ανταγωνισμού και εντεινόμενης αλληλεξάρτησης που διαμορφώνει η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Οι πολιτικές αυτές αντανakλούν το βαθμό συνειδητοποίησης του ρόλου της γνώσης στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και αποτελούν μέρος των επιδιώξεων της Ευρώπης να ανταποκριθεί στις προκλήσεις ενός νέου διεθνούς καταμερισμού εργασίας που διαμορφώνεται σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και στις δημοσιονομικές πιέσεις που ασκεί η αυξανόμενη οικονομική παγκοσμιοποίηση. Στο πλαίσιο αυτό η Ευρώπη προσβλέπει στην ανάπτυξη εκείνων των ειδών οικονομίας και εργασίας που ενσωματώνουν υψηλό επίπεδο γνώσεων, δεξιοτήτων και ειδίκευσης, έτσι ώστε να διατηρηθεί και να αναπτυχθεί περαιτέρω το κοινωνικό της μοντέλο.

Τα πολιτικά εργαλεία και μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη των στόχων αυτών, και συγκεκριμένα η *διακρατική συνεργασία* (στο πλαίσιο της διαδικασίας της Μπολόνια) και η *ανοικτή μέθοδος συντονισμού* (στη διαδικασία της Λισσαβώνας), παρά τον καινοτόμο χαρακτήρα τους για τον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής, θεωρούνται σχετικά αδύναμα. Η αδυναμία τους έγκειται στο μη-υποχρεωτικό χαρακτήρα τους και στο γεγονός ότι η ολική ή μερική υλοποίηση των αποφάσεων και κοινών στόχων που διαμορφώνονται στο υπερεθνικό επίπεδο αποτελεί εθνική υπόθεση και αρμοδιότητα των εθνικών κυβερνήσεων (1). Καθώς βρισκόμαστε περίπου στα μισά της διαδρομής προς το καταληκτικό- όπως έχει καθοριστεί- έτος 2010, μπορούμε να εξαγάγουμε ορισμένα συμπεράσματα από τις μέχρι τώρα εμπειρίες των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων που προωθούνται στο πλαίσιο της διαδικασίας της Μπολόνια.

Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ: ΕΞΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Είναι πιθανόν ότι οι κυβερνήσεις των 4 χωρών (Γαλλία, Γερμανία, Βρετανία, Ιταλία) που ξεκίνησαν το 1998 στη Σορβόννη (2) τη διαδικασία που κατόπιν ονομάστηκε «Μπολόνια», να επεδίωκαν να ηγηθούν των ευρωπαϊκών εξελίξεων στο χώρο αυτό και να αξιοποιήσουν το ευρωπαϊκό πλαίσιο προκειμένου να ενισχυθούν έναντι ομάδων συμφερόντων, ώστε να προωθήσουν ευκολότερα εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και να αντιμετωπίσουν εσωτερικά τους προβλήματα. Άλλωστε η φιλοσοφία που συνοδεύει τις μεταρρυθμίσεις της Μπολόνια δεν γεννήθηκε στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής. Οι αρχές που τις διέπουν φαίνεται ότι αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης προβληματικής με τα χαρακτηριστικά ενός νέου παραδείγματος για τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (3). Το παράδειγμα αυτό περιλαμβάνει εκπαιδευτικές αλλαγές που στοχεύουν στην οικοδόμηση κοινωνιών δια βίου μάθησης, την έμφαση στην ποιότητα, την αξιολόγηση, τη βελτίωση των σχέσεων της εκπαίδευσης με την οικονομία και την αγορά εργασίας, το νέο ρόλο και τρόπο παρέμβασης του κράτους στην οικονομία, την κοινωνία, και την εκπαίδευση. Αυτές οι αλλαγές συνδέονται με τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και με το στάδιο εξέλιξης των εκπαιδευτικών θεσμών στον αναπτυγμένο κόσμο, μετά από 50 περίπου χρόνια ραγδαίας αύξησης του μέσου εκπαιδευτικού επιπέδου των πληθυσμών και συνεχούς διεύρυνσης των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης. Η μεγάλη όμως και εθελοντική συμμετοχή των υπολοίπων εθνικών κυβερνήσεων, εντός και εκτός ΕΕ, στη διαδικασία της Μπολόνια και οι προσπάθειές τους να εισαγάγουν τις αντίστοιχες μεταρρυθμίσεις, αξίζει να επισημανθούν ιδιαίτερα. Στην πρόσφατη συνάντηση των Υπουργών Παιδείας (Bergen, 2005) συμμετείχαν 45 χώρες, ενώ

ενδιαφέρον για την παρακολούθηση της διαδικασίας εκφράστηκε και από τις ΗΠΑ. Η εξέλιξη αυτή που έχει ξεπεράσει τις προσδοκίες των πρωτεργατών της διαδικασίας, οδηγεί σε ένα πρώτο συμπέρασμα: *η ανάγκη αποτροπής της εθνικής απομόνωσης στη σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης φαίνεται να αποτελεί ισχυρή κινητήρια δύναμη για διεθνή συνεργασία, ακόμη και σε τομείς που παραδοσιακά εντάσσονταν στον σκληρό πυρήνα της εθνικής κυριαρχίας, όπως ο τομέας της εκπαίδευσης.*

2. Η δεύτερη παρατήρηση αφορά την επιρροή της διαδικασίας της Μπολόνια στην ατζέντα των εθνικών εκπαιδευτικών πολιτικών. Όπως διαπιστώνεται και από τις Εθνικές Εκθέσεις Εφαρμογής (4) που κατέθεσαν οι συμμετέχουσες χώρες στην συνάντηση του Bergen (Μάιος, 2005), το περιεχόμενο του πολιτικού διαλόγου για τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που έχει αναπτυχθεί στις χώρες της Ευρώπης και οι αλλαγές που εισάγονται στην ανώτατη εκπαίδευση των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών, δείχνουν ότι *η ατζέντα της διακρατικής αυτής πρωτοβουλίας έχει καταφέρει να εισχωρήσει και σε μεγάλο βαθμό να κυριαρχήσει στον πολιτικό λόγο και την πολιτική ατζέντα των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων που προωθούνται σε εθνικό επίπεδο.* Παρά την αναπόφευκτη συγκειμενοποίηση (contextualisation) του σχετικού πολιτικού διαλόγου σε κάθε χώρα, που αντανάκλα τις ιδιαιτερότητες των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων, μέσα από τη διαδικασία της Μπολόνια έχουν διαμορφωθεί συγκεκριμένες κατευθύνσεις και στοχεύσεις στον πολιτικό λόγο και διάλογο για την ανώτατη εκπαίδευση στην Ευρώπη (5). *Η επιτυχία της διακρατικής συνεργασίας ως πολιτικού εργαλείου είναι μέχρι εκεί αναμφίβολη, ενώ οι εθνικές κυβερνήσεις φαίνονται ενισχυμένες στην προώθηση των μεταρρυθμίσεων στην ανώτατη εκπαίδευση.*

3. Η τρίτη παρατήρηση συνδέεται με ορισμένα χαρακτηριστικά της ίδιας της διαδικασίας της Μπολόνια που αφορούν α) την από τα πάνω προς τα κάτω (top-down) πορεία της διαδικασίας των μεταρρυθμίσεων, β) τη συνεχή διεύρυνση της ατζέντας των θεμάτων και το περιεχόμενο των συμφωνιών και αποφάσεων που λαμβάνονται στις τακτικές, πλέον, συναντήσεις των υπουργών Παιδείας των χωρών που συμμετέχουν (6), και γ) τη θέσπιση χρονοδιαγραμμάτων υλοποίησης παρά τον μη υποχρεωτικό χαρακτήρα των αποφάσεων της. Οι Εθνικές Εκθέσεις Εφαρμογής και η πρώτη Απολογιστική Έκθεση του 2005 (7) δείχνουν ότι η πορεία εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων προχωρά με διαφορετικούς ρυθμούς από χώρα σε χώρα και χαρακτηρίζεται από επιλεκτικότητα και σχετική ανομοιομορφία. Αναδεικνύονται έτσι προβλήματα συνοχής και αποτελεσματικότητας της διακρατικής συνεργασίας. Τέτοια προβλήματα προκύπτουν, για παράδειγμα, στις αλλαγές που αφορούν την αναδιάρθρωση των κύκλων σπουδών. Ορισμένες χώρες προωθούν μεταρρυθμίσεις που ακολουθούν καθολικά την νέα δομή των τριών κύκλων ενώ άλλες διατηρούν επιλεκτικά την παλαιότερη δομή και διάρθρωση ορισμένων προγραμμάτων σπουδών (ιδιαίτερα στις σπουδές μηχανικών, ιατρικής, νομικές, και εκπαίδευσης εκπαιδευτικών). *Η μη υποχρεωτική εφαρμογή των συμφωνιών της διακρατικής συνεργασίας σε συνδυασμό με τις σημαντικές διαρθρωτικές διαφορές των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης των χωρών που συμμετέχουν φαίνεται να οδηγούν σε μια νέα ποικιλία και διαφορετικότητα δομών και διάρθρωσης των εκπαιδευτικών συστημάτων αντί για μεγαλύτερη σύγκλιση, συμβατότητα και συγκρισιμότητα που αποτελούσαν το βασικό στόχο της διακρατικής συνεργασίας.*
4. Η τέταρτη παρατήρηση αφορά τους παράγοντες που καθορίζουν στο εθνικό επίπεδο τις διαφορετικές ταχύτητες, την επιλεκτικότητα και την ανομοιομορφία στην

εφαρμογή των αποφάσεων που λαμβάνονται στο διακρατικό επίπεδο. Οι παράγοντες αυτοί είναι πολλοί και διαφορετικοί σε κάθε χώρα, έτσι ώστε να μην συνοψίζονται εύκολα. Αξίζουν όμως ιδιαίτερο σχολιασμό καθώς η διαφοροποιημένη πορεία των μεταρρυθμίσεων δεν είναι μόνον αποτέλεσμα της διαφορετικής αφετηρίας της χώρας και του εκπαιδευτικού της συστήματος σε σχέση με τις συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις. Αντίθετα, η προώθηση των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων της διαδικασίας της Μπολόνια σε κάθε χώρα, φαίνεται να συνδέεται με τη συνολική πορεία των εκπαιδευτικών και άλλων μεταρρυθμίσεων προσαρμογής στην παγκοσμιοποίηση. Η προσαρμογή αυτή δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί εφόσον απουσιάζουν δύο βασικές προϋποθέσεις α) Η πολιτική βούληση και β) Η διαμόρφωση συναινέσεων κυρίως μεταξύ πολιτικών και πανεπιστημιακών ελίτ. Ο βαθμός ικανοποίησης των δύο αυτών προϋποθέσεων όμως εξαρτάται και σχετίζεται και από τα εξής:

α) τις στάσεις και προδιαθέσεις των πολιτικών και πανεπιστημιακών ελίτ κάθε κοινωνίας απέναντι στην παγκοσμιοποίηση (η αντιμετώπισή της δηλαδή ως λαίλαπας, χίμαιρας, ή ως νέου ιστορικού πλαισίου προκλήσεων, ευκαιριών, και υψηλών διακυβευμάτων)

β) τις στάσεις τους απέναντι στον προσεκτικό και ορθολογικό μεταρρυθμισμό ή την άνευ όρων αντίσταση σε κάθε αλλαγή, ακόμα και την ιστορική

γ) το ρόλο που αναλαμβάνουν οι κυβερνητικές ελίτ, το βαθμό ισχύος τους έναντι των επιμέρους ομάδων συμφερόντων, και τη χρήση κατάλληλων και αποτελεσματικών πολιτικών εργαλείων στην προώθηση του δημοσίου και συλλογικού συμφέροντος και

δ) το ρόλο και τη στάση των πανεπιστημιακών ελίτ, που διαφοροποιείται μεταξύ των χωρών αλλά και στο εσωτερικό τους, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις φαίνεται ότι μεταβάλλεται σταδιακά.

Έτσι, χώρες όπως η Φιλανδία, η Ολλανδία, και η Αγγλία, λόγω της θέσης τους στην αφετηρία, είχαν λιγότερο δρόμο να διανύσουν στην προώθηση των μεταρρυθμίσεων της διαδικασίας της Μπολόνια. Ορισμένες όμως από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (που πρόσφατα εντάχθηκαν στην ΕΕ) έχουν ολοκληρώσει τις μεταρρυθμίσεις αυτές σε νομοθετικό επίπεδο και στο μεγαλύτερο μέρος την εφαρμογή τους (8). Φαίνεται δηλαδή, ότι η επιθυμία «επιστροφής» στην Ευρώπη και στο δυτικό μοντέλο οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης στις χώρες αυτές έχουν δημιουργήσει ένα ευρύτερο κλίμα μεταρρύθμισης, που συμβάλλει σημαντικά στην γρήγορη προσαρμογή και προώθηση των μεταρρυθμίσεων αυτών στην ανώτατη εκπαίδευση. Οι χώρες της νότιας Ευρώπης, είτε ολοκλήρωσαν πολύ πρόσφατα μέρος των νομοθετικών μεταρρυθμίσεων (π.χ. Ισπανία), είτε προσπαθούν με διαδοχικές νομοθετικές ρυθμίσεις να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων (Ιταλία), ή ακόμη βρίσκονται στη διαδικασία αναζήτησης και διαμόρφωσης των απαιτούμενων συναινέσεων προκειμένου να προβούν σε νομοθετικές παρεμβάσεις (Πορτογαλία, Ελλάδα). Έτσι, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η επίδραση της διαδικασίας της Μπολόνια είναι διαφοροποιημένη μεταξύ των χωρών καθώς διαντιδρά με τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στο εσωτερικό τους.

5. Η πέμπτη παρατήρηση αφορά το στάδιο εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων στην ανώτατη εκπαίδευση. Η πολιτική βούληση και η συναίνεση δεν αποτελούν το δυσκολότερο μέρος στη διαδικασία μεταρρύθμισης της ανώτατης εκπαίδευσης. Η εφαρμογή των νομοθετικών ρυθμίσεων συναντά δυσκολίες στο εσωτερικό των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Ορισμένες από αυτές τις αλλαγές (π.χ. οι διαδικασίες

εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης) αυξάνουν δυσανάλογα με τους σκοπούς τους το οικονομικό κόστος και το γραφειοκρατικό φόρτο και στερούν πολύτιμο χρόνο και χρήμα- από τη διδασκαλία και την έρευνα (9). Άλλες αλλαγές (π.χ. η μετατόπιση της έμφασης των προγραμμάτων σπουδών από τις εξετάσεις στα αποτελέσματα της μάθησης, η αναδιοργάνωση των διαδικασιών διδασκαλίας και μάθησης, και ο ενεργός ρόλος των πανεπιστημιακών στην ανάπτυξη σύνθετων κριτικών και άλλων δεξιοτήτων των φοιτητών) απαιτούν σε σημαντικό βαθμό την εγκατάλειψη ιστορικά διαμορφωμένων και εμπεδωμένων πρακτικών, μια ριζική αλλαγή κουλτούρας, ώστε οι αλλαγές αυτές να μην μετατραπούν σε απλές γραφειοκρατικές διαδικασίες με φορμαλιστικό χαρακτήρα. Η εμπειρία των μεταρρυθμίσεων δείχνει ότι σημαντικό ρόλο στην συνολική αυτή αλλαγή κουλτούρας φαίνεται να παίζουν πρόσθετες-πέρα από τις προβλεπόμενες στη διαδικασία της Μπολόνια- μεταρρυθμίσεις που προωθούνται σε όλο και περισσότερες χώρες. Οι αλλαγές αυτές αφορούν κυρίως τις διαδικασίες δημόσιας χρηματοδότησης και τη σύνδεση -μέρους ή του συνόλου της- με συγκεκριμένα προκαθορισμένα ποσοτικά και ποιοτικά αποτελέσματα (performance-based funding). Οι μεταρρυθμίσεις αυτές προϋποθέτουν ή συνοδεύονται από την παράλληλη ενίσχυση της διοικητικής αυτονομίας των ιδρυμάτων και τον περιορισμό ή την αντικατάσταση του προληπτικού διοικητικού ελέγχου από οικονομικά μέσα και κίνητρα. Η αλλαγή των κανόνων, των διαδικασιών και των κριτηρίων χρηματοδότησης των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης δεν αποτελούν απλές γραφειοκρατικές μεταβολές. Πέρα από την διαφάνεια και την κοινωνική λογοδοσία που ενισχύουν, φαίνεται ότι αποτελούν σημαντική παρέμβαση και μεταβολή του συστήματος κινήτρων και κυρώσεων στη συλλογική και ατομική συμπεριφορά των ιδρυμάτων και του προσωπικού τους. Με αυτήν την έννοια αποτελούν μεταβολή των θεσμικών

κανόνων που διέπουν και ρυθμίζουν τις σχέσεις των κρατών με τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης. Οι νέοι αυτοί ρυθμιστικοί κανόνες, μετατρέποντας τις σχέσεις μεταξύ κράτους και κάθε ιδρύματος χωριστά σε νομικές και διοικητικές - διευκολύνουν την διαφοροποίηση μεταξύ των ιδρυμάτων, περιορίζουν την επικράτηση εξισωτικών λογικών και την ανάπτυξη πελατειακού χαρακτήρα σχέσεων μεταξύ κράτους και ιδρυμάτων. Στις χώρες όπου τέτοιες αλλαγές είναι σε πληρέστερη ανάπτυξη (πχ. Βρετανία,) διαπιστώνεται ότι τα κράτη έχουν ενισχύσει την ικανότητά τους να κατευθύνουν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα προς την επίτευξη των στόχων που επιδιώκουν (Williams, 1997), ενώ περιορίζουν την έκπτωση των αλλαγών στο φορμαλισμό που ελλοχεύει. Διαπιστώνεται όμως ταυτόχρονα ότι η χρήση ποσοτικών κριτηρίων και οικονομικών εργαλείων στην ρύθμιση των σχέσεων κράτους- ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης δεν συνοδεύεται πάντα από τα επιδιωκόμενα μακροπρόθεσμα ποιοτικά αποτελέσματα (10) στη διδασκαλία, την ερευνητική δραστηριότητα και την παραγωγή επιστημονικής γνώσης (11).

6. Τέλος, θεωρώντας τις μεταρρυθμίσεις της Μπολόνια ως μέρος των μεταρρυθμίσεων που συνδέονται με τις διαδικασίες παγκοσμιοποίησης, αξίζει να σημειωθεί ότι οι εθνικές κυβερνήσεις στην Ευρώπη και αλλού προωθούν σειρά μεταρρυθμίσεων που δεν συμπεριλαμβάνονται στο πλαίσιο της Μπολόνια αλλά συνδέονται και αυτές με την παγκοσμιοποίηση και τις στρατηγικές των εθνών. Οι στρατηγικές αυτές αποβλέπουν όχι στην απλή δομική προσαρμογή στην παγκοσμιοποίηση αλλά στην αξιοποίηση των ευκαιριών και δυνατοτήτων που προσφέρονται. Έτσι πέρα από τη Βρετανία, τη Γερμανία και τη Γαλλία, χώρες όπως η Σουηδία, η Δανία, η Φιλανδία, η Ολλανδία, αλλά και η Ιταλία και η Ισπανία, αναπτύσσουν τις δικές τους εθνικές στρατηγικές

διεθνοποίησης των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης (12). Αυτές αποσκοπούν είτε στην πρόσθετη στήριξη των ιδρυμάτων τους ώστε να αξιοποιήσουν καλύτερα τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες που παρέχουν οι αντίστοιχες ευρωπαϊκές πολιτικές και τα προγράμματα έρευνας και εκπαίδευσης, είτε αποτελούν αυτοδύναμες εθνικές πολιτικές που στοχεύουν στην εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων. Βασικό χαρακτηριστικό των παραπάνω στρατηγικών είναι το άνοιγμα των εκπαιδευτικών συστημάτων τους στον ευρύτερο κόσμο, με την πρόσθετη ενίσχυση μηχανισμών διεθνούς εκπαιδευτικής και ερευνητικής συνεργασίας και της κινητικότητας διδασκόντων, ερευνητών και φοιτητών και της προσέλκυσης φοιτητών και επιστημόνων από άλλες χώρες, εντός ή εκτός Ευρώπης. Η άνιση ισχύς των εθνικών γλωσσών και το μέγεθος των χωρών ή των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης δεν φαίνεται να αποτελούν ανυπέρβλητα εμπόδια στη διαδικασία αυτή. Οι πολιτικές αυτές δείχνουν ότι στο πλαίσιο εντεινόμενης παγκοσμιοποίησης, η διεθνής κινητικότητα εκπαιδευτικών παραγόντων αποτελεί σημαντική εθνική επένδυση και όχι απαραίτητα εθνική 'αιμορραγία'. Δείχνουν ακόμη, ότι οι εκπαιδευτικοί θεσμοί αποτελούν σημαντικό συστατικό του 'κεφαλαίου' των εθνικών κρατών και σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα στη διεθνή κατανομή ισχύος μεταξύ τους. Το εθνικό εκπαιδευτικό κεφάλαιο αξιοποιείται στο πλαίσιο των εθνικών εγχειρημάτων και προσπαθειών είτε για διατήρηση ή βελτίωση της εθνικής ισχύος στο πλαίσιο ευκαιριών που οι διαδικασίες παγκοσμιοποίησης προσφέρουν. Οι εθνικοί ανταγωνισμοί και η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης ανοίγουν δυνατότητες για επαναδιαπραγμάτευση των διεθνών ιεραρχήσεων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του νέου παγκόσμιου χάρτη των κέντρων γνώσης. Η συγκεκριμένη μορφή του νέου αυτού χάρτη, και η θέση των πανεπιστημίων κάθε χώρας σε αυτόν, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες,

σίγουρα όμως και από τις ίδιες τις κοινωνίες, και κυρίως τις πολιτικές και πανεπιστημιακές ελίτ και τις στρατηγικές τους. Μέρος αυτών των στρατηγικών δεν φαίνεται να είναι ούτε ο εθνικός απομονωτισμός των εκπαιδευτικών συστημάτων, ούτε η προσφυγή στον άνευ όρων κρατικό και γραφειοκρατικό προστατευτισμό, ούτε ο ισοπεδωτικός εξισωτισμός. Αντίθετα, πολιτικές που στοχεύουν στην αλλαγή των σχέσεων κράτους πανεπιστημίων, και από τον προληπτικό διοικητικό έλεγχο περνούν στον έλεγχο των αποτελεσμάτων τους, στην ενίσχυση της συνεργασίας και της άμιλλας μεταξύ ιδρυμάτων, τμημάτων, και προσωπικού πέρα από εθνικά σύνορα, στην ενεργή υποστήριξη του ανοίγματος στη διεθνή συνεργασία και παρουσία φαίνεται να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των προσπαθειών εκείνων των εθνών που δεν αναζητούν την απλή προσαρμογή στο νέο πλαίσιο αλλά επιδιώκουν την καλύτερη αξιοποίηση των ευκαιριών και δυνατοτήτων που ανοίγονται.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- (1) Μια ανάλυση της ανοικτής μεθόδου συντονισμού ως μορφής διακυβέρνησης βλ. Borras & Jacobson (2004).
- (2) Βλέπε *'Joint declaration on harmonisation of the architecture of the European higher education systems'*, Sorbonne, 25 May 1998 στη διεύθυνση <http://www.sup.adc.education.fr/europedu/gb/vert/declaration.html>.
- (3) Για μια ανάλυση των διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης και των επιπτώσεών τους στις πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση σε διεθνές και εθνικό επίπεδο βλέπε τη συλλογή άρθρων στο ειδικό αφιέρωμα του περιοδικού *Higher Education in Europe*, Vol. 26, No. 1 με θέμα *Globalisation: A New Paradigm for Higher Education Policy*.

Για τα είδη των εκπαιδευτικών αλλαγών που συνδέονται με τις διαδικασίες παγκοσμιοποίησης βλέπε και Carnoy (1999).

- (4) Οι Εθνικές Εκθέσεις Εφαρμογής (National Implementation Reports) είναι διαθέσιμες στο Διαδίκτυο στη διεύθυνση www.bologna-bergen2005.no.
- (5) Ο ρόλος των εθνικών θεσμικών και πολιτισμικών πλαισίων και η συγκριμενοποίηση του σχετικού πολιτικού διαλόγου είναι εμφανής στις αναλύσεις που εστιάζουν σε κάθε χώρα χωριστά ή συγκριτικά. Για τέτοιες αναλύσεις βλέπε π.χ. Malitza (2003), Stankovic (2003), Sgaga (2003), Miclea (2003). Για μια προσπάθεια διαμόρφωσης ενός θεωρητικού ερμηνευτικού πλαισίου της πορείας εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων της διαδικασίας της Μπολόνια που τονίζει και επιδιώκει να αναλύσει το ρόλο των εθνικών θεσμικών και πολιτισμικών πλαισίων στην εφαρμογή της διαδικασίας τη Μπολόνια σε εθνικό επίπεδο βλέπε Witte (2004).
- (6) Βλέπε τα Κοινά Ανακοινωθέντα των συναντήσεων των Υπουργών Παιδείας στη Μπολόνια (1999) http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf, την Πράγα (2001) <http://europa.eu.int/comm/education/prague.pdf>, το Βερολίνο (2003) <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Communique1.pdf>, το Bergen (2005) http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050520_Bergen_Communique.pdf.(2005).
- (7) Βλ. Bologna Process Stocktaking. Report from a working group appointed by the Bologna Follow-up Group to the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005. Διατίθεται στο Διαδίκτυο στη διεύθυνση www.bologna-bergen2005.no.
- (8) Βλέπε Bologna Process Stocktaking, όπ.παρ.
- (9) Βλέπε π.χ. Vidovich, L. & Currie, J., (1998)

- (10) Για μια κριτική ανάλυση των κυρίαρχων τάσεων στην χρηματοδότηση των πανεπιστημίων και της έρευνας, σύνοψη των εμπειριών και διαμόρφωση εναλλακτικών προτάσεων βλέπε European Commission (2002 και 2003).
- (11) Οι Guena & Martin για παράδειγμα υποστηρίζουν ότι στη Βρετανία η χρηματοδότηση των πανεπιστημιακής έρευνας με βάση τα αποτελέσματα (performance based funding) 'δεν έχει οδηγήσει σε σημαντική βελτίωση της επίδρασης των βρετανικών επιστημονικών δημοσιευμάτων τα τελευταία 10-15 χρόνια σε σύγκριση με τον υπόλοιπο κόσμο' (2002:28).
- (12) Για επισκοπήσεις των εθνικών πολιτικών για τη διεθνοποίηση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης στις ευρωπαϊκές χώρες βλέπε Kälvermark (1996) και J. Huisman & Marijk van der Wende (2004).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Borrás, S. Jacobson, K. (2004) *'The open method of coordination and new governance patterns in the EU'*, Journal of European Public Policy, 11, 185-208.
- 2) Carnoy, M., *Globalisation and Educational Reform: what planners need to know*, UNESCO International Institute for Education and Planning, Paris, 1999.
- 3) European Commission (2002) *Strata-Etan Expert Group on foresight for the development of higher education/research relations. Higher Education and Research for the European Research Area: Current Trends and Challenges for the Near Future. Final Report*, Brussels.

- 4) European Commission (2003), Measures to improve Higher Education/Research relations in order to strengthen the strategic basis of the European Research Area, Final Report of the Strata-Etan Expert Group. Brussels.
- 5) Geuna, A. and Martin, B. R. (2002), *'University research evaluation and funding: an international comparison'*. Submitted to Minerva.
- 6) Huisman, J. & Wende van der, Marijk (eds.) On Cooperation and Competition. National Policies for the Internationalisation of Higher Education, ACA Papers on International Cooperation in Education, Bonn, Lemmens, 2004.
- 7) Kälvermark, T. (ed.), National Policies for the Internationalisation of Higher Education in Europe, Högskoleverket, National Agency for Higher Education, Stockholm, 1996.
- 8) Malitza, M., (2003) *'Towards the European Higher Education Area: Inclusion of the Borderline Countries of the Black Sea'*, Higher Education in Europe, Vol. 28, No. 3, 273-294.
- 9) Miclea, M., (2003) *'Institutional-Level Reform and the Bologna Process: The Experience of Nine Universities in South East Europe'*, Higher Education in Europe, Vol. 28, No. 3, 259-272
- 10) Sgaga, P., (2003) *'The External Dimension of the Bologna Process: Higher Education in South East Europe and the European Higher Education Area in a Global World. Reforming the universities of South East Europe in View of the Bologna Process'*, Higher Education in Europe, Vol. 28, No. 3, 251-258
- 11) Stankovic, F. (2003) *'Quality Higher Education at the University of Novi Sad'*, Higher Education in Europe, Vol. 28, No. 3, 331-333.

- 12) Vidovich, L., & Currie, J., (1998) 'Changing Accountability and Autonomy at the "Coalface" of Academic Work in Australia', στο J. Currie & J. Newson (eds.), *Universities and Globalisation. Critical Perspectives*, Thousand Oaks, Sage.
- 13) Williams, G. (1997) '*The market route to mass higher education: British experience 1979-1996*', Higher Education Policy, Vol. 10, No. 3/4, 275-289.
- 14) Witte, J. (2004) '*The Introduction of Two-Tiered Study Structures in the Context of the Bologna Process: A Theoretical Framework for an International Comparative Study of Change in Higher Education Systems*', Higher Education Policy, Vol.17, No. 4, 405-425.